

ÜNİTE 5

Uluslararası Sistem

Uluslararası sistem farklı açılardan ele alınmış ilişkilerde her bir teori, sisteme etki eden faktörleri ve sistemin kendisini oluşturan birimler üzerindeki etkilerini yine kendi teorik yaklaşımları çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Realistler ve Marksistler için uluslararası sistem analizlerin temelini oluşturmaktadır.

Uluslararası sistemi anlamak için, öncelikle sistem kavramının açıklanması gerekmektedir. Bir tanıma göre sistem, düzenli bir etkileşim içinde bulunan ve birbirinden bağımsız birimlerin ve nesnelerin bir araya gelerek oluşturdukları bir bütündür. Bu birimler devamlı olarak birbirleri ile etkileşim içinde olduğundan, bir birimde meydana gelen değişim, tüm diğer birimlerde de değişime sebep olur. Sistemin sorunsuz işlemesi, sistemi oluşturan her bir parçanın düzenli işleyişine bağlıdır.

Bir sistemi diğer bir sistemden ayıran sınırlar her zaman mevcuttur ancak bu, farklı sistemlerin kesin çizgilerle birbirlerinden ayrıldığı anlamına gelmemelidir.

Farklı sistemler arasında alışveriş her zaman mümkündür. Aynı zamanda bir sistem, kendisini oluşturan parçaların düzenli olarak işlememesi ya da sistemde meydana gelen önemli bir değişim sonucu her an çökebilir. Bu durumda çöken sistemin yerini yeni bir sistem alır. Uluslararası sistem, uluslararası politika çalışmalarında kullanılan en kapsamlı analiz düzeyidir. Uluslararası sistemi, "aktörler arasında, belli prensipler ve etkileşim kurallarına uygun olarak yapılandırılmış ilişkiler bütünü" olarak tanımlayabiliriz.

Yapısal Özellikler; bütün sistemler, bazı temel yapısal özelliklere sahiptir. Bu yapısal özellikler otoritenin örgütlenişi, aktörler ve aktörler arasındaki etkileşimin düzeyi ve kapsamı gibi konuları kapsamaktadır.

Güç İlişkileri; Sistemin işleyişini etkileyen diğer bir faktör de sistemdeki güç ilişkileridir. Sistemdeki güç ilişkileri üç açıdan incelenebilir: sistemdeki kutup sayısı, gücün yoğunluğu, güç değişimleri.

Ekonomik İlişkiler; Uluslararası sistemin işleyişi, aynı zamanda, sistemdeki ekonomik ilişkilerin doğasından da etkilenmektedir. Ekonomik ilişkiler açısından üç konu özellikle önemlidir: karşılıklı bağımlılık, doğal kaynaklar ve devletlerarası gelişmişlik farklılıkları.

Davranış Normları; Realistler, uluslararası sistemde devletlerin üzerinde kural koyacak bir otorite olmadığı için sistemin anarşik olduğunu ve devletlerin anarşi altında güç kaygıları ile hareket ettiğini savunmuşlardır. Bu yargı kısmen doğrudur. Normlar, insanların iki temel ihtiyacını karşılamak amacıyla oluşturulmuşlardır. Birincisi, psikolojik olarak tüm insanlar doğru ve yanlış, ahlaki olanla olmayanı ayırma ihtiyacı duyarlar. İkincisi ise, insanların davranışlarını düzenli kalıplara oturtma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Tüm insanlar, düzensiz ve rastgele davranışlarının doğuracağı sıkıntıları ortadan kaldırmak amacıyla normlar oluşturmaya çalışır.

Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Uluslararası Sistem

Liberallere Göre Uluslararası Sistem; Liberaller, uluslararası sistemin yapısı ve işleyişi konusunda Realistlerden çok farklı düşünmektedirler. Sistem analizi pek çok Liberal için temel analiz birimi olmadığından, Liberal gelenek içinde farklı sistem kavramlarına rastlamak mümkündür. Bu kavramları üç başlık altında toplayabiliriz:

- Bir Süreç Olarak Uluslararası Sistem
- Uluslararası Toplum Olarak Uluslararası Sistem
- Anarşik Bir Yapı Olarak Uluslararası Sistem

Realistlere Göre Uluslararası Sistem; Realistlerin sistem kavramı Liberallere nazaran daha nettir. Realistlere göre sistem anarşıktır ve devletlerin üzerinde kural koyacak bir güç bulunmamaktadır. Özellikle Neorealizm, analizlerinde sistem kavramına özel bir önem atfetmiş, sistemin yapısının devlet davranışlarını sınırladığını savunmuştur. Realistlere göre uluslararası sistem güç açısından yapılandırılmıştır ve bir sistemi diğerinden ayıran en önemli özellik sistemdeki kutuplaşmadır. Daha önce de gördüğümüz gibi, sistemdeki güç merkezlerine kutup adı verilmektedir ve sistemin kaç kutuplu olduğu bu güç merkezlerinin sayısına bağlıdır.

Marksistlere Göre Uluslararası Sistem; Marksistler, sistemi Liberaller ve Realistlerden tamamen farklı olarak tanımlamaktadır. Onlara göre, sistemin yapısını belirleyen en önemli faktör, sistemde var olan katmanlaşmadır. Marksistler katmanlaşmayı, kaynakların devletler arasında eşitsiz dağılımı olarak tanımlamaktadır. Marksistlere göre, gücün ve kaynakların dağılımındaki eşitsizlik, sistemde var olan devletler arasında da bir bölünmeyi beraberinde getirmektedir. Özellikle Güney ve Kuzey ülkeleri arasındaki bölünme, bu katmanlaşmanın en önemli sonucudur.

İnşacılara Göre Uluslararası Sistem; İnşacı yaklaşım, uluslararası sistemi, realistlerin aksine, sosyal açıdan tanımlamaktadırlar. İnşacılara göre, uluslararası sistemin yapısını normlar, fikirler ve ortak anlayışlar oluşturmaktadır. Alexander Wendt'e göre, sisteme hakim olan bu normların doğası, sistemin de hangi kültüre sahip olduğunu belirtmektedir.

Uluslararası Sistemin Evrimi

Günümüz uluslararası sistemi, merkezi Avrupa olan Batı uygarlığının bir ürünüdür. Pek çok uluslararası ilişkiler teorisyeni, modern anlamda ilk uluslararası sistemin oluşum tarihi olarak, Otuz Yıl Savaşlarını sona erdiren 1648 Westphalia Antlaşmasını göstermektedirler. Bu antlaşma ile Avrupa'da dini otoritelerin yerini laik yönetimler almaya başlamışlardır. Bu değişiklik aynı zamanda uluslararası ilişkilerin temel prensipleri olan toprak bütünlüğü ve egemen-eşitlik kavramlarının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüz ulus-devletini tanımlayan bu kavramların yaygınlaşması modern uluslararası sistemin de oluşumuna yol açmıştır.

Westphalia Öncesi Uluslararası Sistem; Ulus devletler oluşmadan önce uluslararası politikada imparatorluklar, kabileler ya da şehir devletleri hakimdi. Westphalia öncesi döneme damgasını vuran ve günümüz sisteminin oluşumuna katkıda bulunan uygarlıkları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Antik Yunan; Milattan önce 400'ler de, güçlerinin zirvesinde olan Yunanlılar, şehir devletleri altında örgütlenmişlerdir. Bugünkü Yunanistan, Ege Adaları ve Batı Anadolu'da kurulan bu şehir-devletleri, günümüz Batı kültürünün ve siyasi fikirlerinin kaynağını oluşturmuştur. Emperyal Çin; Çin en eski ve en zengin uygarlıklardan biridir. Çin uygarlığı, Batı deneyiminden farklı bir şekilde gelişmiş ve Çin'de uluslararası politika konusundaki fikirler Batıdakilerden farklı olarak şekillenmiştir. Çin'de dış ilişkiler konusundaki görüşler, Eski Yunan'dan çok önceleri, Chou Hanedanlığı (M.Ö. 1027-221) döneminde oluşturulmuştur. Bu fikirler daha sonra, M.Ö 6. yy. da Konfüçyüs tarafından tekrar ele alınmıştır.

Roma İmparatorluğu; Pek çok Yunan şehir devleti, daha sonraları Roma imparatorluğu altında birleşmişlerdir. Roma imparatorluğu (M.Ö. 50-M.S. 400) daha büyük siyasi birimlerin öncüsü niteliğindedir. Roma imparatorluğu, Avrupa'nın büyük bir kısmı, Asya'nın Akdeniz kısımları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika üzerinde güç kullanarak düzen ve birliği sağlayarak çok geniş bir imparatorluk hâline gelmiştir.

Orta Çağ Avrupası; Orta Çağ'da, Batı Avrupa'da pek çok devlet feodal prensliklere bölünmüş durumdaydı. Bu dönemin en etkili kurumu Kilise idi ve diğer tüm kurumlar yerel nitelikteydi. Dönemde coğrafi keşiflerin artması pek çok insanın Yeni Dünya'ya (Amerika) göç etmesine yol açmıştır. Feodal düzenin sarsılmaya başlamasıyla Fransa, İngiltere ve İspanya'da otorite güçlü liderlerin eline geçmeye ve mutlak monarşiler kurulmaya başlamıştır. Otoritenin merkezileşmesi, bu imparatorluklar içinde yaşayan insanların tepkisine yol açarak isyanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Avrupa'nın geri kalan kısımları ise laiklik-dinsellik tartışmasına gömülmüş ve bu durum Hristiyanlığın Katoliklik ve Protestanlık arasında bölünmesiyle sonuçlanmıştır.

Avrupa'daki bu dini çekişme, Kutsal Roma imparatorluğu etrafında birleşmiş olan Katolik devletlerle, Kuzey Avrupa'nın Protestan devletlerinin kurmuş olduğu koalisyon arasında 1618 yılında başlayıp 1648 yılına kadar devam eden Otuz Yıl Savaşları ile sonuçlanmıştır. Çoğunlukla bugünkü Alman topraklarında yürütülen savaş, Avrupa'yı yerle bir etmiş ve 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Antlaşma, devletlerin içindeki laik ve dini otoriteler arasındaki çatışmalara son noktayı koyarak laik otoritelerin zaferini ilan etmiştir. Antlaşma aynı zamanda uluslararası ilişkilerin uygulamasını da derinden etkilemiştir.

Westphalia Sonrası Uluslararası Sistem; Westphalia Antlaşmasının, uluslararası politika açısından önemi, egemenlik kavramını kabul etmesinde yatmaktadır. Günümüz uluslararası ilişkilerinin temel kavramlardan biri olan egemenlik prensibi, Westphalia'ya giden süreçteki en önemli entelektüel gelişmelerden birisidir.

On Dokuzuncu Yüzyılda Uluslararası Sistem; 1799'da Fransa'da başlayan Napolyon dönemi, 1815 yılında Napolyon'un yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Napolyon Savaşlarının sona ermesiyle toplanan Viyana Kongresi Avrupa'da barışı sağlamış ve Avusturya, İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya önderliğinde çok kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. 19. yy.'da Avrupa, Avrupa Uyumu olarak adlandırılan göreceli bir barış dönemine girmiş ve 1854 Kırım Savaşına kadar büyük güçler arasında herhangi bir savaş çıkmamıştır. Ulusal düzeyde meydana gelen en önemli değişikliklerin başında, yeni siyasi ideolojilerin yaygınlaşması gelmektedir. Egemenlik ilkesi, milliyetçiliğin gelişmesine paralel olarak, hali hazırda tüm Avrupa'ya hızla yayılmaktaydı. Bu dönemde ortaya çıkan Marksizm de siyasi tartışmalara yeni bir boyut getirmiştir.

İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Sistem; Birinci Dünya Savaşı uluslararası sistemde önemli değişikliklere sebep olmuş ve 19.yy. sistemini kökten değiştirmiştir. Birinci olarak, sistemdeki güç dağılımı değişmiştir. 19. yy. güç dengesinin temel aktörlerinden olan üç imparatorluk, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluğu yıkılmış, ya yerlerine yeni yönetimler kurulmuş ya da imparatorluk toprakları daha küçük devletler arasında bölünmüştür. Almanya'nın 1939 yılında Polonya'yı işgali, II. Dünya Savaşını başlatmıştır. II. Dünya Savaşı 1919 yılında başlayan uluslararası sistemi sona erdirmiş ve iki kutuplu Soğuk Savaş Dönemi başlamıştır.

Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Sistem; Almanya'nın 1939 yılında Polonya'yı işgali, II. Dünya Savaşını başlatmıştır. II. Dünya Savaşı 1919 yılında başlayan uluslararası sistemi sona erdirmiş ve iki kutuplu Soğuk Savaş Dönemi başlamıştır. ABD ve Sovyetler Birliği savaştan sonra yeni süper güç olarak ortaya çıktı. Savaş sırasında müttefik olan bu iki devlet arasında ideolojik ve ulusal çıkar çatışmalarının gün yüzüne çıkması, sistemin bu iki süper güç arasında bölünmesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Sistem; Sovyetler Birliği'nin dört yıl gibi kısa bir süre içinde dağılması, uluslararası sistemde köklü değişikliklere neden olmuştur. 1991 Varşova Paktının dağılması ile beraber, Soğuk Savaşın galibinin ABD ve liberalizm olduğu öne sürülmüş ve Amerikan hegemonyasının tek kutuplu bir dünya olduğu savunulmuştur. Bu dönemde ABD'nin üstünlüğü kabul edilmiş olsa da farklı nitelikte ve düzeylerde güç merkezlerinin de ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz. Ekonomik güç merkezleri olarak Japonya ve Avrupa Birliği, askeri ve ekonomik güç merkezleri olarak Asya'da yükselmeye başlayan Çin ve Sovyetler Birliğinin yerini alan Rusya Federasyonu, gittikçe artan bir şekilde Amerikan hegemonyasını dengelemeye başlamışlardır.